

[21]

(aberl)

*fectum): Hic
ra me, pree-
Christianus
! Carnifaces,*

*s, qui nobis
gia?*

*o sum. Prae-
ois ignavus
n illa nocte
ntum fuisse
r resisterem
efandi sce-*

*te dierecti;
et, absumet*

tentiam?

iet tuae si-

it.

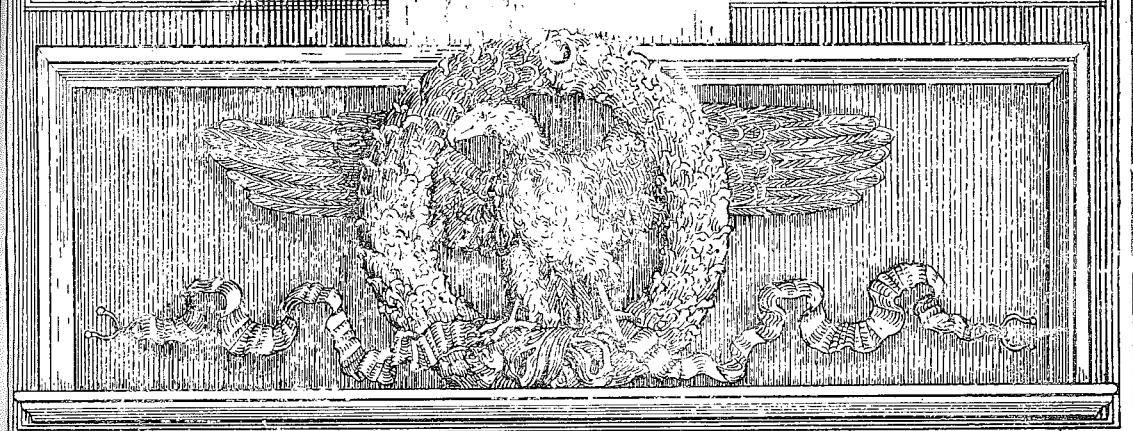
estra culpa

*am capitis
um suum,
raecepit
octe affigit
Tum qui-
abstulit.
in modum
Corvinus
ut si id die
te (*Signa*
quidquam*

ALMA ROMA

QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Pro "ALMAE ROMAE,, Sociis

apud Commentarii Administratorem opuscula latine scripta venum dantur,
pretio quod sequitur:

JOSEPHI FORNARI Fridianus. Milesia fabula scenis accommodata apud
ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

JOSEPHI FORNARI Francisculi prandium. Milesia fabula scenis accom-
modata apud ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

HERMINII IACOBELLI In campo latinitatis novi flores. – Si tegu-
mento solut. lib. 5; si xyлина structura aureoque titulo decorat., lib. 6.

I. B. FRANCESIA Euplius. Actio dramatica. – Venit lib. 2.

(*Iis vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus
premium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integralm ALMAE ROMAE col-
lectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXVI,
paucorum exemplarium quae supersunt premium constituimus libella-
rum 300 pro Italia; premium duplicatum, libell. Italic. scilicet 600, pro
exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam
syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requiren-
dae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del
Governo Vecchio, 96*): quod enim premium positum est, non sinit ut
foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

ALMA ROMA

LATITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXVII est pro Italia libell. 15; pro Civitatibus Foederatis Americae septentrionalis et Canada doll. 3; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; *ante solendum rectoque tramite mittendum ad IOSEPHUM FORNARI doctorem, Romam, 12, Via del Governo Vecchio, 96.*

CAELESTES VIRTUTES IN SUMMO MANZONII OPERE¹

Anno vertente, primum complebitur saeculum ab illo faustissimo die, quo Alexander Manzoni primo in lucem edidit immortale opus, quod «Sponsi» (*I Promessi Sposi*) inscribitur.

Cuius vero fama, inter disceptationes ab initio orta, deinceps longe lateque diffusa, praesertim quum nitido Florentiae sermone fuerit oratio expolita atque ornata, adeo magis magisque crevit in dies, ut per universum iam discurrerit orbem, et, adversariorum tenebris omnium dissipatis, usque ad perfectam diem nunc pervenerit.

De tanto autem libro, quem omnes quidem a pueris cognoscere et admirari didicimus, plurima profecto scripta fuerunt ab iis maxime, qui sunt litteris eruditi atque versati. Attamen omnes fere operis inquisitiones spectare videntur sive genus dicendi exquisitum, sive personarum veritatem sibi semper constantium, vel per-

spicuas de iis, quae sunt in rerum natura, descriptiones, et alia huiusmodi. Nec mirandum: studiosi enim artium ingenuarum agnoscunt librum esse in primis insigne documentum et exemplar sermonis nostri praeclarissimum. Raro igitur pleno lumine collocatum videmus finem praecipuum, quem sibi proposuerit luculentus scriptor Mediolanensis.

Quamquam quis ignorat auctorem ipsum, superiora tempora in memoriam revocantem, voluisse venustatem seligere elocutionis, eandemque urbanitate, lepore ac suavitate condire, ut iucunda simul et acerrima exstaret defensio illius religionis, quae laetam faceret nostram iuventutem? Nonne summa totius operis vel singulae partes, immo omnes fere paginae, et lineae, et locutiones summa industria elaboratae, verbaque ipsa inter cetera delecta et sapienter disposita, penitus permeata videntur atque funditus imbuta vivido ac flagranti evangelico sentiendi modo et ratione?

Itaque, hodierna celebrata die, maxime iuvat nos de tali opere aliquid attingere, quo magis eluceat caelestes virtutes ipsas, fidem, spem et caritatem, quibus hominis naturam decorare et augere Deus voluerit, non modo esse perpetuae salutis principium, sed uberrimum quoque fontem excellentissimae et dulcissimae artis.

¹ Oratio habita studiis auspicandi apud scholas Pontificii Seminarii Romani Maioris. - Ad exterorum commentarii nostri sociorum intelligentiam, textus Italis italicice traditus, nos in latinum sermonem convertimus.

**

Equidem inquirentibus nobis primo de fidei virtute, nulla expectanda est definitio; nam in summo opere Langobardi non tantum doctrina seu praceptis ulla virtus continetur, sed in actu potius repreäsentatur; et ita in cuncta sua efficientia et pulchritudine facile perspicitur.

Quaedam igitur inducuntur personae, quae ex fide vivunt et officia sua recte persolvunt. In his quidem numeratur in primis pater ille Christophorus, eiusque fidelis alumna Lucia virgo, in lege Domini perfecte planeque erudita.

Etenim quem improbi domini Ruderici persecutio minasque Laurentius cognovisset, atque ira graviter exardescens illa verba prorupisset: *Questa è l'ultima che fa quell'assassino!*¹ Lucia vero exclamavit: *No, no, per amor del cielo! Il Signore c'è anche per i poveri; e come volete che ci aiuti, se facciamo del male?* (Cap. III).²

Item, ubi eiusdem crudelis vexatoris domum se contulit pater Christophorus, stans in ipso cubili ferae, quam ipse mansuetacere conatur, domino scelerato suum arbitrium confirmanti ita suppliciter instat: *Non s'ostini a negare una giustizia così facile, e così dovuta a de' poverelli. Pensi che Dio ha sempre gli occhi sopra di loro; e che le loro grida, i loro gemiti sono ascoltati lassù.* (Cap. VI).³

Deinde, pertinaci eius animo prorsus patesfacto, idem vehementer clamitat: *Ho compassione di questa casa: la maledizione le sta sopra sospesa. State a vedere*

¹ « Equidem hoc est latronis illius ultimum facinus! »

² « Absit, absit, amore Dei! Et pro pauperibus Deus est. Ut illi nos adiuvet, quum malum patraverimus? »

³ « Ne animo obstines negans tam facilem tamque debitam pauperibus iustitiam. In mentem revoca, Dei oculos in eorum vultu habitare, eorumque clamores, eorumque gemitus in caelis audiri ».

che la giustizia di Dio avrà riguardo a quattro pietre, e soggezione di quattro sgherri... (Ibid.).⁴

En fides intrepida! Adversante fortuna, non frangitur, sed corroboratur. Omni enim tempestate Dei manus agnoscitur, iuxta versus pervulgatos nostri eiusdem auctoris:⁵

*Il Dio che atterra e suscita,
Che affanna e che consola,*⁶

qui respondent sane verbis Tobiae cum Domino colloquentis: « Quoniam tu flagellas et salvas, - deducis ad inferos et reducis (Tob., XIII, 2).

De hac autem impavida virtute aliud exstat perspicuum exemplum ipsius Dei ministri. Quum enim mulieres et Laurentium, patria profugos, ecclesia sui monasterii ille pater benigne recepisset, debitis Deo gratiis persolutis: *Dopo ciò - inquit - vedete bene, figliuoli miei, che questo paese non è sicuro per voi. È il vostro; ci siete nati; non avete fatto male a nessuno; ma Dio vuol così. È una prova, figliuoli: sopportatela con pazienza, con fiducia, senza odio, e state sicuri che verrà un tempo in cui vi troverete contenti di ciò che ora accade* (Cap. VIII).⁷

Tantam vim possidet divina fides leniendi dolores et anxia corda recreandis. Et equidem meministis, auditores, in ipsa pestilentiae descriptione inter tot horrendas malorum tenebras radium fidei repente fulgere.

¹ « Hanc domum misereor: ei caelestes irae imminent. Num Dei iustitia paucis lapidibus parcer, paucos machaerophoros timebit? »

² In carmine inscripto *Il cinque maggio*.

³ « Deus prosternens et suscitans, crucians et soliacum afferens. »

⁴ « Hinc plane perspicite, o filii, terram hanc non esse vobis tutam. Vestra est; in ea ortum duxistis; nemini dampnum intulisti: haec tamen voluntas Dei est. Probatio est, o filii; eam cum patientia, cum fide, sine odio perforatis, ac pro certo habeatis tempus adventurum, in quo sane gaudebitis quod haec accident. »

Urbs tota gravi peste conflictabatur; contagio vulgabat morbos, civitas assiduis exhausta funeribus: passim lugubrae dominus; ubique luctus, ubique silentium. Et tamen: *All'alba, a mezzogiorno, a sera, una campana del duomo dava il segno di recitar certe preci assegnate dall'arcivescovo: a quel tocco rispondevan le campane dell'altre chiese; ed allora avreste veduto persone affacciarsi alle finestre, a pregare in comune; avreste sentito un bisbiglio di voci e di gemiti, che spirava una tristeza mista pure di qualche conforto* (Cap. XXXIV).⁸

Quod si fides minuit dolorem in rebus adversis, maxima solet gaudia comparare, quum, iam dudum amissa, aliquando recuperetur. Quis unquam vero, absque animi commotione, eum legit narrationis locum, ubi bonus pastor Fridericus ovem quae perierat complectitur?

L'innominato, sciogliendosi da quel labbraccio, si coprì di nuovo gli occhi con una mano, e, alzando insieme la faccia, esclamò: « Dio veramente grande! Dio veramente buono! io mi conosco ora, comprendo chi sono; le mie iniquità mi stanno davanti; ho ribrezzo di me stesso; eppure!... eppure provo un refrigerio, una gioia, sì, una gioia, quale non ho provata mai in tutta questa mia orribile vita! (Cap. XXIII).⁹

¹ Prima luce, meridie, sub vesperum templi maximis aës campanum signum dabat nonnullas preces recitandi, ab archiepiscopo statutas; signo illi ceterorum templorum aëra respondebant; tum alium aliis e fenestris offerri ad communis preces effundendas; vocum gemitumque susurrum audiri, tristitiam spantem, cum aliquo tamen solacio permixtam. »

² « Vir ille sine nomine, illo complexu sese relaxans, manu iterum oculos contexit, simulque vultum attollens: - Deus vere magnus! - clamavit - Deus vere bonus! Nunc tantum me cognosco; qui sim intellego: iniquitates meae sunt coram; mei ipsius inhorreo; attamen... attamen levamen sentio, et gaudium; gaudium, inquam, quod nunquam expertus fueram in omni hac vita mea horribili. »

Huic insigni mutationi alia convenit mutatio celeberrima, ab eodem scriptore in carmine notissimo decantata, quod inscribitur *Il Cinque Maggio*. Hic enim poëta noster erumpit in illas fidei laudes amplissimas:

*Bella immortal! benefica
Fede ai trionfi avveza!
Scrivi ancor questo, allegrati;
Chè più superba altezza
Al disonor del Golgota
Giammai non si chind.¹*

**

Deinceps, ut erat propositum, de spei virtute est dicendum. Quae quidem iam profecto continetur in locis iisdem, quos supra commémoravimus; sed alibi quoque luculentius ostenditur.

Ita, quum Laurentius omnem fiduciā in amicis suis frustra locatam habuisset, pater Christophorus iuveni frementi ait: *Buon per te che sei stato disingannato in tempo. Che tu andavi in cerca d'amici... quali amici!.... che non t'avrebbero potuto aiutare, neppur volendo! E cercavi di perder Quel solo che lo può e lo vuole! Non sai tu che Dio è l'amico dei tribolati, che confidano in Lui?* (Cap. V).²

Atque eo magis in Deo crescit reposita fiducia, quo amplius deficit in homine. Quum vero pater idem frustra cor ferinum domini Ruderici flectere studuisse, domum Agnetis reversus: *Non c'è nulla da sperare dall'uomo; - inquit - tanto più bisogna confidare in Dio* (Cap. VII).³

¹ « O pulca immortalis! O benefica fides assueta triumphis! Hoč etiam scribe, laetare; superior enim celsitudo nunquam ante Golgotha dedecus caput demisit ».

² « Bonum tibi quod mature ab errore aversus fuisti. Quid? Amicos queritabas... Ecquos amicos? Qui auxilium, vel volentes, tibi praebere non poterant. Atque interim unum illum perdere studebas, qui protestet et vult! Numne ignoras Deum esse amicum excruciatorum Ei fidentium? »

³ « Nihil est ab homine sperandum; eo magis Deo est fidendum ».

Hac eadem mente, hoc animi sensu terminatur illud veluti carmen elegiacum, quo Lucia virgo, patria expulsa, in amaritudine animae suae, vale dicit montibus, et undis, et villis, tam diu sibi familiari bus: ... addio! Chi dava a voi tanta giocondità è da per tutto; e non turba mai la gioia de' suoi figli, se non per prepararne loro una più certa e più grande (Cap. VIII).¹

Verum eadem iuvenis in alia tempestate, in horribili quadam rerum desperatione spem non amisit, sed maiorem patefecit. Ipsa enim iniquo dolo in urbe Modicia violenter rapta, transvecta erat inaniter repugnans in castellum illius immanis tyra nni, cuius nomen desideratur. Humi autem iacens, acerbissimis cruciatibus afflita, quum praeteriti diei angores respi ceret, atque incerta ac tetra futura prae videret, moerori succumbens, mortem invocavit.

Ma in quel momento, si rammentò che poteva almen pregare, e insieme con quel pensiero, le spuntò in cuore come un'improvvisa speranza. Prese di nuovo la sua corona, e ricominciò a dire il rosario: e, di mano in mano che la preghiera usciva dal suo labbro tremante, il cuore sentiva crescere una fiducia indeterminata (Cap. XXI).²

Item quum Laurentius post tot casus adversos ac diuturnum discessum suam sponsam requireret, et in valetudinario, qui vulgo dicitur *Lazzaretto*, eius primam vocem auribus perciperet, verba audivit

¹ « Valete! Qui tantam vobis iucunditatem largiebatur, is ubique locorum est, suorumque filiorum gaudium unice perturbat, quo certius maiusque gaudium illis comparet ».

² « Tum vero menti ei succurrit sese posse saltem effundere preces, unaque cum illa cogitatione veluti spes in eius animo improviso exorta est. Rosarium suum iterum sumpsit, iterum Beatam Virginem precari coepit, utque preces ex tremebundo ore manabant, fides nullis circumscripta terminis in eius animo au gebatur ».

dulcem spem afferentia; Lucia enim aiebat dominae cuidam aegrotanti: *Paura di che?... abbiam passato ben altro che un temporale. Chi ci ha custodite finora, ci custodirà anche adesso* (Cap. XXXVI).¹

In extremis quoque verbis patris Christophori, spes effulget immortalis. Quum enim a Laurentio tristis discederet, persentiens vitam suam laboribus confectam in dies deficere, iuveni ab se cum trepidatione petenti: *Oh caro padre!.... ci rivedremo? ci rivedremo?*² - ipse ait: - *Lassù, spero. - E con queste parole si staccò da Renzo* (Cap. XXXVI).³

Denique ipse scriptor ex fiducia in Deo collocata summam totius narrationis concludere maluit. Post enim longam controversiam singuntur coniuges in hoc convenientes *che quando (i guai) vengono, o per colpa o senza colpa, la fiducia in Dio li raddolcisce, e li rende utili per una vita migliore* (Cap. XXXVIII).⁴

(Ad proximum numerum).

ANGELUS PERUGINI.

De latinarum litterarum historia paelectiones⁵

III. - De versu Saturnio.

Antiquissimas Scipionum inscriptiones iam supra diximus versibus *Saturniis* compositas esse; studiosus quidem lector scire cupiet, quid demum sit, quo rhythmo factus hic versus *Saturnius*. Per pauca li-

¹ « Unde timor? Alia, eaque magis quam nimbus timenda, expertae sumus! Qui nos usque nunc custodit, et nunc custodiet ».

² « O pater dulcissime!.... Numne alter alterum in posterum videbit? Numne videbit?... »

³ « In caelis, spero. - Et haec dicens a Laurentio discessit ».

⁴ « Quum calamitates adveniunt foede vel sine culpa, fides in Deo lenit, utilesque eas ad meliorem vitam reddit ».

⁵ Cfr. fasc. sup.

ceat nobis ad hanc rem definendam et illustrandam exponere.

Ante omnia in memoriam revocemus, veteres Grammaticos una voce Fauno ruriculae Deo, vel Faunis plurali numero, hunc versum tribuisse, quo hic Deus vel Dii in silvestribus locis fata hominibus canerent. Testis Varro, qui in VII° libro de *Lingua latina* (36) ait: Faunos « veribus quos vocant Saturnios in silvestribus locis traditum est solitos fari »; testis etiam Festus qui s. v. *Saturnus* haec habet: « Versus quoque antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videatur, *Saturnii* appellantur ». Habebatur igitur hic versus Italicae regionis proprius, et, ut Marius Victorinus ait (G. L. K., vol. 6, p. 138), *indigena*; et propter ipsam antiquitatem Saturnium vocatum esse verisimile est.

Monendum est etiam, aliud esse *versum*, aliud *carmen*. Hac voce quae est *carmen* intelligebant antiqui sollemnem quamdam formulam certis verbis compositam, qua vel legum latores vel magistratus uterentur; unde Livius saepe loquitur vel de foedere sanciendo quod multis verbis *longo* effatis *carmine* a patre patrato perageretur (I, 24, 6); vel de iurisiurandi concipiendi *carmine* (1, 32, 8); vel de *carmine* rogationis (3, 64, 10); vel de diro quodam apud Samnites in exsecrationem capitis familiaeque composito *carmine*, nisi is qui recitabatisset in proelium quo imperatores duxissent (10, 38, 10); vel de sollemini precationis *carmine*, quod praefari magistratus solerent priusquam populum alloquerentur (31, 15, 1); aliaque id genus. Quae loquendi ratio passim occurrit etiam apud alios scriptores. M. Tullius in oratione pro Murena, iuris scientiam contra

¹ Negabat id CAESIUS BASSUS (G. L. K., vol. 6, p. 265): « Nostri existimarent proprium esse Italicae regionis, sed falluntur; a Graecis enim varie et multe modis tractatus est non solum a comicis, sed etiam a tragicis ».

Servium Sulpicium accusatorem elevare aggressus, de verbosis locutionibus et formulis in iure dicundo, adhibitis ludibridus loquitur, et ipsi praetori, ait, ne ipse sua sponte loquatur, *carmen* compositum est pluribus rebus absurdum (26). - Seneca etiam in Consolatione ad Marciam sollemnia *pontificalis [carminis]* verba memorat (13, 1). - Denique Macrobius in tertio Saturnalium ex vetustissimo cuiusdam Furi libro *carmen* profert, quo Di evocabantur tunc quum oppugnatione civitas cingeretur.¹

Quum igitur ea sit prisca vis vocis quae est *carmen*, procul dubio hoc sensu intelligi debent et *carmen* fratribus *Arvalium* et *carmina Saliaria* et alia id genus, in quibus de precibus agitur conceptis verbis compositis. Sed quum in huiusmodi formulis usu adhibitis et confirmatis, et numerus quidam audiretur, et alii loci verborum, velut *alliteratio*, *homaeoteton* et ceteri, aures allicerent, factum est ut vox *carmen* poetica compositio nem etiam significaret, qui est sensus communis longeque frequentior huius vocis.

Quae quum ita sint, apertissime patet discrimen quod intercedit inter *carmen* et *versum*; *carmen* est enim vel sollemnus formula vel tota poetica compositio; *versus* contra, a vertendo, linea est illa, quam

¹ Vide quae de precationibus priscorum Romanorum iam supra retulimus. - Cum voce quae est *carmen* conexus est nomen Deae *Carmentis* s. *Carmentae* (Evandri matris) quam fatiloquam prisci venerabantur. In universum vates *Carmentes* dicebantur, et librarii qui eorum dicta prescriberent *carmentarii* (Serv. ad Aen. 8, 336). - Etiam nomen *Camenarum* s. Musarum cum voce *carmine* coniungi creditum est; nam Festus ait, *Casmenas* vel *Carmenas* (cfr. VARR., L. I., 7, 26) a carminibus dictas esse, vel quod *carent* antiquorum laudes, vel quod essent *castae mentis* praesides (vid. GRIENBERGER, in: *Indogermanische Forschungen*, 27, p. 204; cfr. *Castalium* fontem in monte Parnaso; *castus* = *cad-stus* ex rad. *cad*; *Casmena* ut *Capena* (porta), *Ratumena*, *Trasumenus* (Iacus). Cfr. COCCHIA, *Armonia del verso latino*, vol. I, p. 22 et sqq.

in scribendo ducimus, quasi sulcus arato-
ris, praesertim vero series illa verborum,
quae certo pedum numero absolvitur.

Iuvat etiam in memoriam revocare
quid intersit inter *rhythnum* et *metrum*. Rhythmus ab Aristoxeno dictus est et finitus «ordo temporum, τάξις χρόνον»; scien-
ter id quidem; nam tempora, seu momenta
temporis ita nobis succedere videntur, ut
trina, vel quaterna, vel quina, vel sena...
vel denique quotena numerari possint;
quam numerationem sensus nostri facile
advertisit, si modo cuiusque seriei initium
ictu quodam eos percussat ac percutiat.
Hic praeterentium temporum ordo a
graeco verbo πέω, ruere, decurrere, πυθός
appellatus est (cf. σταθμός a radice στα-
τημη). Et quoniam numerantur tempora,
numerus a Latinis dictus est rhythmus.¹
Ubi corporum motus est, ibi rhythmus vel
numerus etiam esse potest. Veluti in am-
bulatione vel saltatione et choreis rhyth-
mus efficitur et advertitur, ita in verbo-
rum serie et comprehensione syllabas
breves (unitus temporis) et productas (bi-
norum temporum) ita in ordinem redigi
posse sentimus ut, iterata temporum serie,
aures nostrae delectatione quadam affi-
ciantur.² Rhythmus est igitur temporum
numeratio; quae esse potest par, ut in
dactylo pede, una enim syllaba longa par
est duabus brevibus; aut sescuplex ut *paeon*,
quum sit ex longa et tribus brevibus, quique
ei contrarius ex tribus brevibus et longa, vel
alio quoquo modo ut tempora tria ad duo re-
lata sescuplum faciant; aut duplex ut *iamb-*

bus (nam est ex brevi et longa) quique est ei
contrarius, i. e. *trochaeus*.¹ Notum est fre-
quentiorem ceteris et paene popularis ser-
monis esse vocum copulationem vel seriem
iambicam et trochaicam; nec minus gratam
auribus esse seriem dactylicam aut ana-
paesticam. Notum etiam est, certo numero
vel iamborum vel trochaeorum vel alio-
rum pedum effici versum iambicum, vel
trochaicum, vel dactylicum, vel anapaesticum.

A versu autem sex vel septem vel octo
pedum differt quod dicitur *metrum*, id est
dimensio eius; dactylici versus dimensio
est pes dactylus pluries repetitus; unde
heroicus versus vocatur *hexameter*, quia
sexies dimensionem habeat i. e. dactylum
pedem; contra iamborum, trochaicorum,
anapaesticorum versus, dimensio, s. *me-
trum*, duobus pedibus constat, ita ut, ex. gr.
senarius iambicus *trimeter* vocetur quum
dimensionem i. e. dipodian: o-o-) ter-
complectatur.

Hisce positis in universum, ad priscos
Latinos redeamus et ad eorum popularem
et indigenam versus faciendi rationem.
Animadversum est ante omnia, enun-
ciationem vocum latinarum in communi
sermone ea lege iam antiquitus teneri, ut
in omni voce, syllaba acuta intra numerum
trium syllabarum contineretur, sive hae
essent in verbo solae sive ultimae, et in his
acuta esset aut proxima extremae aut ab
ea tertia; nam media longa aut acuta aut
flexa erat; eodem loco brevis utique gravem
habebat sonum; ideoque positam ante se, id
est ab ultima tertiam, acuebat.² Erat igitur
in omni voce utique acuta syllaba, sed
nunquam plus una, nec unquam ultima,
ideoque in disyllabis prior. Verba autem
unitus syllabae erant acuta aut flexa.

In vocibus polysyllabis praeter acutam
syllabam, aut proximam extremae aut

¹ Iam ARISTOTELES, in *Rhet.*, 3, 8, 2 ait: ὁ τοῦ
σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ἥνθιμός ἐστιν, οὐ
καὶ τὰ μῆτρα τηλετά. Et 3, 9, 3: ἀριθμὸν ἔχει η ἐν
περιόδοις λέξις.

² ARISTOT., in *Problem.*, 19, 38: ἥνθιμῷ δὲ χα-
ρομεν διὰ τὸ γνώριμον καὶ τεταγμένον ἀριθμὸν
ἔχειν, καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως· οἰκειοτέρα γάρ
ἡ τεταγμένη κίνησις φύσει τῆς ἀτάκτου, ὥστε καὶ
κατὰ φύσιν μᾶλλον.

1 Cfr. QUINTIL., *Inst. or.*, 9, 4, 45.

2 QUINTIL., I., 5, 30.

ab ea tertiam, alias antecedentes syllabas
accentiunculis quibusdam intendeant, ut
manifestum fit in enuntiando voces quales
sunt: *accratus*, *accusator*, *acrodasis*, et:
admirabilitas, *admurmuratio*, *expurge-
facio*, etc. Quas voces prima fronte mani-
festum est, trochaicum numerum aut iam-
bicum resonare. Quod fit etiam quum duo
verba tamquam unum enuntiantur, dissim-
ulata distinctione, ut: *circum litora*, ubi
tamquam in una voce una tantum est acuta.
Item multa verba aut copulationes verbo-
rum dactylicam mensuram sapiebant, ut
cármina, *cánticum*, *cántito*, *primus ab*
(in vergiliano: *primus ab oris*). Etiam si
prima syllaba brevis esset, enuntiatio:
bicolor, *bíduum*, *bónitas*, *scópus*, tenoris
vel accentus vi, efficiebat ut hae voces non
ita multum a dactylico rhythmico alienae
viderentur. Item in vocibus quales sunt:
imitátor, *peregrinus*, *réticéntia*, *témér-
rius*, brevitas primae syllabae non impe-
diebat quominus trochaicus numerus au-
diretur.

Quae quum ita essent, quumque longe
frequentissimae essent in communi ser-
mone voces et locutiones iambicae vel tro-
chaicae, vel iambico-trochaicae, quis mira-
bitur, inde a priscis temporibus ex benigna
ingenii popularis vena versus quosdam
effluxisse, in quibus iambicus vel trochai-
cus numerus dimensione quadam conti-
nuaretur? Quum prisci agricolae prover-
bium illud effuderunt: «Hibérno púlvore-
vérno lúto - grándia fárra - Camille, métés»
quis neget, iambicum eos rhythmum et
trochaicum vulgari quadam ratione com-
positusse et conexuisse? Nam versiculos
hīc habes, in quibus non iustos quidem
pedes invenias, at profecto rhythmus ad
regulam quamdam continuatus aures tuas
percussit. Si huiusmodi versiculos vel κῶλα
perpendas, animadvertes, nunc triplicem
iambum audiri, ut: *hibérno púlvéré*; aut
eundem versum catalecticum ut: *Camille
métés*; aut duplum trochaicum, ut *vérno*
lúto; aut denique dactylotrochaicum: *gran-
diá fárra*. Numquid aliud sunt versiculi
Scipionii: *honc oíno plótrume - duonóro
óptume* (cum hiatu) - *hec cépit Corsica?* et
catalecticē: *fuisse víro, - Alériaque úrbe?*

Paullum diversa κῶλα reperies, si illos
versus perpendas: *enos Lases iuvate -
Gnaivod patre prognatus, - consol censor
aidilis - fortis vir sapiensque, - quoius
forma virtutei - subigit omne Louvana.*

Hīc in dubium venit, utrum iambico
rhythmo enuntiare debeas: *enos lasés
iuváte - Gnaivód patré prognátus*, etc.,
ut sit dimeter iambicus catalecticus; an
legere possis et debeas numero trochaico-
dactylico: *enos Láses iuváte - Gnaivod
pátre prognátus*, etc. Certe enuntiatio illa:
patré, ut ad iāmbicam mensuram redeat
vox per se trochaica, mihi quidem parum
probabilis videtur. Et si considero κῶλον
illud: « fortis vir sapiensque », nequeo
induci ut credam, aliter dimetiendum esse
ac versum quem dicunt *aristophanium*
(confer Horatianos: *quamvis Pontica pi-
nus - Interfusa nitentes*, C. I., 14, 11 et 19).
Profecto ibi non legitimi pedes exspectandi
sunt, sed vocum disyllabarum cum trisyl-
labo paroxistona coniunctio, qua idem su-
blationis et positionis ordo sonusque effi-
citur (cfr. *consol censor aidilis*, *quoius
forma virtutei*, *enos Lases iuvate*, etc.).

Si vetus carmen memores de ratione pe-
dibus medendi, quod in Sasernarum libris
continebatur, quodque C. Licinius Stolo
referebat in dialogo varroniano de rebus
rusticis (I. 2, 27): « *Terra pestem teneto,
salus hīc maneto* », animadvertes, prius
membrum huius carminis eundem rhythmum
prae se ferre (non enim verisimile
est iambice enuntiatum esse: *terrá pestém*
quum vix possit vox trochaica « terra » in
iambicam mensuram detorqueri); alterum
autem membrum triplicem trochaeum
iambum audiri, ut: *hibérno púlvéré*; aut
eundem versum catalecticum ut: *Camille
métés*; aut duplum trochaicum, ut *vérno*
lúto; homoeoteleton denique ad duo

κῶλα coniungenda opportunum esse, ut rem popularibus auribus pergratam.

Nonne videor iam, lector studiose et acute, omnia necessaria tibi explicuisse ad Faunios, vel Saturnios versus explanandos? Nonne manifestum est, vetustissimos Latii incolas numerum iambicum, trochaeum, dactylicum ita iungendis verbis persecutos esse, ut versiculos vel iambicos vel alias rhythmii componerent, servata tamen enuntiatione verborum qualis ex lege accentus in usum antiquitus venerat?

Id quidem aetate vetustiore; nam postea quum ad Graecorum imitationem se compoissent, auribus ad quantitatem syllabarum diligentius servandam educatis, meliore forma versus suos componere dicerunt, et Livius primus, Odyssfan versens, scribebat:

Virūm mīhi, Cāmēna, insce versūtūm,
disyllabam vocem *vīrum* iambice adhibens, ut par erat, itemque *mīhi*; veterem tamen licentiam secutus in voce quae est *insece* pro cretico posita, et *versūtūm* probacchio. Omnia melius in Metellorum versu:

Dābunt mālūm Mētelli-Naeviō pōetae,
qui versus vulgo pro exemplari saturniorum habitus est.

Haec omnia iam intellexerant Grammatici latini, tum Caesius Bassus qui (K. vol. 6, p. 265) scribebat: « Nostri antiqui usi sunt eo (sc. Saturnio versu) non ob servata lege nec uno genere custodito, sed, praeterquamquod durissimos fecerunt etiam alios breviores alios longiores res inseruerunt »; tum Servius qui de « incomptis¹ versibus » loquens, « quibus Ausonii coloni, Troia gens missa » ludebant (ad G. 2, 385) ait hos incomptos versus esse carmina Saturnio metro composita, quae « ad rhythmum solum vulgares componere consueverunt »; ad rhythmum solum, i. e. neglecta singularum syllabarum quantitate praeter eas quas accentus

aut ut longas proferret aut ultro vi sua produceret.

Quae quum ita sint, non miraberis, lector, quod Horatius horridum dixerit Saturnium numerum; in quo, syllabarum quantitate saepe saepius neglecta, iambica vel trochaica structura, a legitima dimensione aliena, teretes aures offendebat.

Non est cur diutius te morer, recentiorum opiniones, commenta, controversias, disputationes de Saturnio versus exponens; satis sit tibi rem verisimillima, nisi fallor, ratione explicuisse. Tu ipse reliquias saturnias diligenter retractans et relegens, videbis non ita multum ab opinione quam exposui recedendum esse.

FELIX RAMORINUS.

HEROICO VIRO

HUMBERTO NOBILE

AÉRONAUTICA ARTIS PRINCIPI
DE MAGNIFICO SUO
TRANSPOLARI VOLATU
FELICITER PERACTO
CAELESTI AVIATIONIS PATRONAE
GRATES PIE DEFERENTI

Salve, Heros, qui mirum ausus tentare vola-
[tum,
Aethram scidisti mox poli hyperborei!
Tantae molis opus Genio suadente patrasti,
Spernens ignotae dura pericla viae.
Dum tanto Ausoniae vibrant vexilla triumpho,
Vallibus Eia! Tibi dum sonat Eia! iugis;
Te dum prosequitur plausu generosa iuventus,
Cuius amor Patriae pectora fortis alit,

¹ Ut equidem arbitror, in errore versati sunt tum ii qui universos Saturnios et vetustiores et Livianos Naevianosque acutarum solum et gravium syllabarum successione dimetiendo esse censuerunt (quo in numero me quoque iuvenem fuisse non infitor); tum ii qui omnes Saturnios longarum solummodo et bre-

Lauretum felix alaci Te laude salutat
Et clarum tollit Nomen ad astra Tuum.
Nam Patria intrepidum si Te complectitur
[ulnis,

Si merito Natum cingit honore suum,
Altera Te Mater carum pietate Clientem
Lauretana suo numine Virgo tegit.
Ipsa Patrona data aërias tranantibus undas,
Ipsa Tibi et Sociis adstitit alma Parens;
Contraque infidos ventos rapidasque procellas
Virgo tuo NORGI portus et aura fuit.
Quare Te accendentem Illi persolvere grates
Festive exceptit Nazarethana Domus,
Quae stat Laureti divini pignus amoris,
Praesidium Italiae Palladiumque sacrum.
O-praesens semper sic Virgo volantibus adsit,
Magnanimo et niteat fulgida Stella Tibi,
Dum Patria exsultat facti splendore, per or-

[bem,
NOBILE, Te propter nobilitata magis!...

Laureti in Piceno.

IOANNES FRATINI.

ALEXANDER VOLTA

Italia omnis, ac praesertim Novocomum urbs, in qua ortum duxit d. XVIII mensis Februarii MDCCXLV, centenaria sollemnia iure celebrare contendit diei illius, ex quo Alexander Volta, electricae doctrinae pater, die V mens. Martii MDCCXXVII, ad Superos migravit.

Cuius celeberrimi viri memoriam facere profecto non possumus quin, brevi licet sermone, in nostris quoque paginis ipse nos revocemus.

Honesto loco natus, Brunate, in oppido Insubriae, pueritiam transegit. Adolescens,

vium syllabarum ratione habita dimensi sunt. Utrique in magnas difficultates incurserunt, nec superare valuerunt; neutri rem acu tetigisse dicendi sunt. Res in medio ponenda est, ut supra demonstrare studiimus.

studiis operam dedit; at observandi cupiditate facile correptus, a proposito sibi trahite saepe aberrabat, ita ut non magnam laudem tunc a magistris obtineret. Assiduum tamen laborem in litteris quoque impendere non destitit, ut et itali, et gallici et latini eius versus, qui ad nos usque pervenerunt, satis ostendunt.

Verum investigandae naturae disciplinis, in quas inde magis ferebatur, aperte vacans, cum clarissimis sui saeculi viris, qui studiis iisdem illustres evaderent, epistolari commercio cito est conjunctus; quos inter Nollet gallus et Lazarus Spallanzani fuere.

Vigesimum nonum annum quum attigisset, Novocomensium scholarum rector electus est, ac, paulo post, quum novum instrumentum, *electrophorum*, confecisset, physices cathedram in gymnasio obtinuit; quin etiam ab Insubrum gubernatore, Firman nomine, copiosa pecunia ei est concessa, ut machinas ceterasque necessarias scholae supellectiles emeret, stipendia cooperatoribus constitueret, discipulis optimis praemia daret; denique ut itinera studii causa per Helvetiam, Sabaudiam Alsatięque aggredieretur.

Haec inter itinera, celeberrimos omnibus naturae disciplinis humanisque litteris viros Bernouilli, Gessner, Haller, Tissot, Cigna, Saussure sibi amicitia devinxit, atque communicatis cum ipsis consiliis, plurimum sibi auxilium comparavit, eorumque etiam testimonio ita claruit, ut ad Papiense athenaeum, una cum ipsis Tissot, Scarpa, Spallanzani, ut physicen doceret, fuerit advocatus.

Anno MDCLXXXI, Galliam, sequenti vero Angliam, ac duobus post annis Austriam et Germaniam invisit, ubique a doctis celebratus honoribusque cumulatus, atque a Iosepho II imperatore comiter acceptus aureoque numismate donatus.

In Italiam deinde reversus, ad laborem et studium alacrius incubuit; ac simul ad

praelectiones apud Papiense athenaeum, pluresque libellos *De meteorologia electrica, De aëreorum corporum dilatatione publice edidit.*

Inter haec, ab anno usque MDCCXCII, de *galvanismi* origine et recondita causa cum ipso Galvanio disceptationem instituerat; antea namque electrophorum atque electrometrum, quod *condensatorem* dicunt, confecerat; deinde vero, detecta a Galvanio ranarum chorea, physicam eius causam potiusquam organicam contra illum asserbat. Igitur, multiplicatis ab utroque experimentis, ut quisque suam assertionem tueretur, anno MDCCXCIX *pilam*, quam ab ipso *voltaicam* appellamus, primum exstruxit, qua victor ex praelo discessit. Primum rei nuncium in epistola, quam eodem anno ad Banks doctissimum virum misit, Alexander Volta dedit. Hanc Novocomii nimirum detexerat, quo tempore ab itineribus atque ab athenaeo, ob rerum publicarum vicissitudines clauso, regressus, domi sese in solitudinem receperat, ubi quiete maxima studiis operam dare licebat.

Sequenti anno, Bonaparte iubente, athenaeum Papiense restitutum est atque ad magisterium Alexander iterum vocatus, cuius inventi fama nationes omnes paulatim iam ita pervaserat, ut Napoleon ipse eum Lutetiam in Scientiarum, quam vocant, Academiam accersiret, rem explicaturum. Fecit profecto noster, ipso adstante Bonaparte; in quo tanta admiratio viri excitata est, ut illum inter octo exteros Academiae socios cooptari voluerit, novoque aureo numismate et splendido pecuniae munere donaverit; quin etiam anno MDCCCII italicico Scientiarum Coetui a se condito primum illum adscripsit, nonnullis autem post annis inter equites Honorificae Legionis atque Ferreae Coronae; deinde inter senatores italici regni retulerit; deinde nobilitatis titulo auxerit.

Postremus vero Alexandri triumphus hic fuit; senectute enim iam laborans, ab

anno usque MDCCCI in quietem domesticam recesserat, ac Mediolanum se contulerat. Quum autem illius urbis in potestatem Austriaci rediissent, ut eorum iram vitaret, in domum dynastum Magiasca prope Novocomum aufugit. Brevi vero ad Papiense athenaeum, quo physicen et mathesim doceret, est revocatus, in quibus disciplinis ad annum usque MDCCXIX discipulos erudit; quum, nimia aetate amplius ad scholam non valens, rursus Novocomum petiit, ubi, et in rure Camnago, ultimos vitae annos transegit.

In eodem rure, quod dilectissimum ei fuerat, monumento ipsi est exstructum rotundi sacelli ad instar, in quo sub arca marmorea eius cineres requiescent.

A. C.

DE PICTORIBUS FRANCISCALIBUS

Constat apud omnes, Italos; alios alia ratione praeclarissimum suum civem eundemque sanctissimum virum, Franciscum Assisiatem, summis semper laudibus ad sidera sustulisse. Nec modo carminibus aut oratione eius nomen decoraverunt, sed et pictores hunc sibi in exemplum proposuerunt, eiusque effigiem, quamquam macie confectam, tabulis componere certatim studuerunt.

Iuvaret propterea in medium nomina saltem excellentissimorum referre, ut mente quisque sua arguere posset, quantum artifices Franciscum aestimarent, eiusque memoriam posteris ad immortalitatem prorogarent.

Hoc sane consilio, Elias, religiosissimus vir, Patri suo basilicam continuo dedicavit divitem atque pulcherrimam, etiamsi pauper inter vivendum fuerat et simplex, eamque decorari voluit a clarissimo quoque pictore, qui aetate sua nomine percrebaseret et tantissimus esset.

Tunc primum, renascentibus litteris, Italia nostra clarioribus viris inclarescebat; et liberaliores quoque artes, divino veluti spiritu afflatae, coli cooptae sunt, et primas facile tulerunt Cimabues et Iottus.

Uterque enim, mira quadam ac peculiari ratione, ingenium suum pericitatus est in Francisco decorando, et hoc atque illud mirabilibus signis eximie oculis exhibuit.

Ac propterea, immortalis illa patria Franciscalis Basilica est potius egregium pictorum principum certamen, ubi, ut ita dicam, gloriosa patris acies mirifice adseritur, et varie virtutem suam opifices comparabant.

Omnis enim veluti in speculo adparent, quotquot illo tempore ingenio, nomine in pictura inclarescebant. Aptius et verius Basilicam dixeris immortalem clarissimorum virorum scholam, qui, labentibus saeculis, Italianam decoraverunt. His optime varioque modo pietatem suam sedulitate atque diligentia cumulaverunt, etiamsi diversa aetate vixerint.

(Ad proximum numerum).

I. B. FRANCESIA.

PISTOLARE SOCIORUM COMMERCII

EMMANUEL Jové, C. M. F., claris viris atque amicis IACOBELLO, AVENARIO, TASSETO, s. p. d.

Ne longius vos in expectandis responsionibus, quas mihi feceritis, morer, hoc uno exemplo satis hodie singulis facere conabor. Primum omnium tamen liceat mihi pectus coram vobis effundere doloris adhuc plenum, ob perpetuam matris meae dormitionem, quae divina dispositione contigit postridie Kal. Decembres, quum vix nonum et quinquagesimum aeta-

tis annum esset egressa. Eam precibus et piaculis vestris vehementer commendo, ut si ob humanam fragilitatem in locum expiationis fuerit recepta, quantocius fiat habitatio eius in Sion.

Occasione huius lacrimandi eventus Latinitatis alumni, quos superiore anno habueram, quibusque verbis non erat commodum ostendere mihi commiserationem, scriptis eam litteris patefecerunt. Paucarum quidem ex iisdem candorem, benevolentissimum ALMAE ROMAE moderatorem rogo, ne gravetur vobis ex his columnis depromere.¹ Eae sic habent:

«Quum de matris tuae morte nuntius mihi allatus fuerat; ex corde, dilecte Pater, aegre tuli, quod eadem e vita migrasset. Debitorum me tantorum beneficiorum a te mihi anno transacto factorum existimans, non potui magno non affici dolore; atque ideo constitui pro matre tua in hoc novendiali, quod in honorem Deiparae celebramus, multum rogare, ut si quid Domino solutura sit, ad vitam aeternam quamprimum perducatur. Accipe igitur, dilectissime Pater, in signum amoris, quem erga te habet hic tuus olim discipulus, hanc doloris manifestationem. Vale. »

«SECUNDUS ORTEGA».

«Quanta tristitia sim affectus, dilecte pater, ob tuae matris obitum, verbis tibi exprimere non possum. Hanc doloris ergo officiosam significationem tibi habeo, et cupio ut Dominus Jesus ac Maria, alma mater nostra, matris tuae animam in caelum adducant. Iam Deo tamen plurimas in huius diei communione pro eadem effundimus preces et effundemus. Vale. »

«RAIMUNDUSILLA».

«Memoria quum teneam omnia tua studia, hodie pectus meum maximo moerore est affectum, quod tuam genitricem mors

¹ Quin imo de eorum dolore atque piacularibus precibus suum et collegarum dolorem precesque ex animo tibi testatur! (I. F.).

tetro velo involverit. Ad me autem quod attinet, polliceor pro ea me esse rogatum, ut cito ambulare per vasta caelorum, ac Deum collaudare possit; id omnibus nostris nervis contendemus, ut die saltem Immaculatae Conceptionis Virginis Mariae sit tandem assecuta. Sic par pari tibi referemus pro tuis universis ac summis sollicitudinibus. Vale.

« JOSEPHUS MIR ».

« Altius commiseratio mota est, dilecte Pater, quum certior sum factus matrem tuam (rem miseram!) extrellum effudisse spiritum. Ideo ut aliquid tibi solacii tanto in dolore afferam, me ad tuum angorem addingo, qui Deum misericordiarum tecum orem ut matri tuae caeli ianuas cito aperiat, in purgatorio si forte illa versetur. Qui olim discipulus fuit tuus hodieque tuorum consiliorum est memor tibi valedicit.

« ANTONIUS PERICH ».

« Permagna, dilekte Pater, permagna sum tristitia affectus quum matris tuae obitus nuntium accepi. Nunc quidem gratum erga te animum me habere ob accepta beneficia perspicere valebis. Tendens ad sidera palmas etiam atque etiam Dominum dilectamque Eius Matrem servidis effagitabo precibus, ut quantocius matrem tuam ad beatitudinis perpetuae praemium pervenire concedant. Hanc doloris manifestationem accipe, o Páter, ut magnum mei erga te officii pignus. Valebis.

« JOSEPHUS M.ª BADIA ».

« Maxima sum affectus tristitia, admidum reverende Pater, quum maesto de nuntio matris tuae mortis certior factus fui. Verumtamen quod iam nunc temporis illuc ascenderit, ubi magna in aeternum fruetur gloria, verbis tibi gaudia prodo. Quod si illic nondum esset, certo polliceor me, quemadmodum omnes mei fratres faciunt, Deum pro ea rogaturum esse opem-

que ei laturum, ut cito sit aeterna in patria. Efficiam, Deo iuvante, ne fides mea in promissis desideretur. Velim tu ad me Latine rescribas, sed pulchre, quod non ignoras. Vale. Discipulus tuus olim, qui te plurimum diligit

« EUSEBIUS MARQUÉS ».

« Quum mihi, reverende Pater, optimae matris tuae nuntiata fuerit mors, non possum non vehementer tecum condolare. Favores tuos in mentem revocans, sponte inducor, ut tam adversa in re pro mea ingenii tenuitate te consoler. Est, ut opinor, neque flendum neque moerendum; quum certo scias matrem tuam in Dei consortium receptam fuisse, ubi pro te Deum Eiusque sanctissimam Matrem exorabit; et quum scias etiam te quandam eam in caelis gloriae plenam esse conventurum. Quare consolare, reverende Pater; ego autem in precibus meis, si quid possint, tui tuaeque matris meminero, ut post mortem Dei gaudiis frui cum ea omnibusque tuis in saeculum possis. Etiam atque etiam vale! »

« AMATUS AMALRICH ».

Quid quaeritis, amici? Nullum mihi credite, in tanto maerore, nullum dulcius accepi solacium!

Nunc autem cursim, ut res postulat, sed quam potero aptissime ad quae sita vestra. Alpicum baculum, Germanice *Alpenstock*, ipse *Contum*, mi Iacobelli, vocaverim. As etiam apud veteres perfectio- nis erat vocabulum; quidni igitur aeronautas principes, asses recte dicemus? Pro *amarare* «aequorari» dixi alias, atque rationem olim exposui.¹ Navim aëriam *fluctuantibus* instructam, melius *hydrovolam* appelle, quam *hydrovolantem*; nec quidquam obstat quominus ex analogia cum aéroplane *hydroplanum* recipiamus. Haud satis video cur apud recentes, quod ais, acceptum sit *velivola* nomen, quam nullis

¹ Vid. ALMAM ROMAM ann. sup. pag. 96 ad calcem.

velis, quantum quidem scio, illa navis utatur.

Club recte posse in Latinum reddi pro *globosuadent* Livius (VIII, 32), Nepos (*Att. 8*) Vell. Pat. (II, 58). Quam naviculam *Iole* appellant Angli, eadem qua ipsi ratione *iolen* seu *iolam* Latine dicamus. Yack dicit *celocom*; *turista*, *prospectatorem*; *turismo*, *prospectivam* (supple recreationem, aut quid simile); *tournée*, *circumcur- sionem*.

Haec autem hactenus, mi Iacobelli; avet enim Avenarius et sua audire.

Rundlauf vester, mi Avenari, nonne *funorbile* vocari possit ex fune et orbili, et collusores *funorbii*, ut habemus *funambulos*, et locus ubi sic luditur *catacloma*? Ex *scheda* seu *scida* (plagula) vel proprius ex adiectivo *shedius* (subitarius) atque simul ex nummo, numquid animadvertes in me, si dixerim *shediniuummias*, *scidi nummias* (supplendo *tesseras*), *scheduleas nummarias*? *Multinummius*, *Potentinummius*, *Negantinummius* a Latinitate non sunt aliena vocabula. Nihil mutandum iudico de *officina telegraphica*, nec de *scandalo preli*. *Exspectationes* pro eo quod nos *salas de espera* dicimus, mirifice arbitrator esse inductas. Cetera, quae tu proposes ad ferriviarum usum et administrationem pertinentia, ipse libenter quaeram.

Materialismum dicere aude, sicut et *congressum* seu *conventum internationale*; qui autem improbet, id melius exprimat eumque fortassis sequemur. Gallicum *tiroir*, *loculum* seu *loculos* appello. Ab exscribendo, quod est Italice *copiare*, dicam *chartam exscriptivam*, *stilum exscriptivum*. Verba enim in *ivis* desinentia idoneitatem exprimunt ad aliquid faciendum. Esne tandem contentus?

Nunc venio ad Tassetum. Quid ais, mi bone? Daedalus et Icarus super mari sidere potuerunt; at Icarus tamen male periit; credo quod non tempori, ante scilicet quam nimis liquefierent eius alae, *aequo-*

ratus fuerit. Privae illae seu privatae naves, quibus locupletes olim animi caussa utebantur, nunc data pecunia publico etiam sunt popularium usui, quas, ut supra dixi, *iolas* aut *celoces* vocare non dubitaverim. Recte, opinor, Latine multiplicative doces pupillam tuam et rationes solidi aut partiti. Ore autem hesperio Maronis, annon *communem dominatorem* vis eloqui? En illum habes. Rogo tamen cum pupilla quidni etiam *tres quintae*, *septem sextae*, *octo septimae*. Si enim Caesar habet «Gallia est omnis divisa in partes tres» habet etiam Sallustius (*Iug. 106*) «kopias in quattuor partes distribuerat».

Nunc tandem huius triplicis epistulae finem facio, orans benevolos amicos ut quaecumque a me sunt nuper exposita boni consulant. Salvete multum et valete.

Cervariae Lacetanorum, Pridie Kal. Martias.

IN SOLEMNIIS

PRO

DIVI ALOYSII GONZAGAE CALVA
MEDIOLANUM OVANTER TRANSLATA
IN CATHEDRALI TEMPLO CELEBRATIS
DISTICHON

*Divi Loisdidis redolens purissima floris
Balsama virginei dulce sacrumque Caput
Urbe redux Roma, angelicus tot in urbibus*

[hospes,

*Nunc Mediolani civibus ora beat.
Olli vos iuvenes manibus date lilia plenis,
Quo in terris viguit caelitis integritas.
Plurima densatur plebs Martyris aede Fi-*

[delis,

*Inter ubi lychnos Calva verenda nitet.
Candida texta rosis albescunt lilia; ab alto
Fulget Gonzagae vivida imago tholo.
Excipiunt turmae turmas invisere aentes
Caelestem gazam et lambere suavolis.*

Relliquam sed summus honor manet: Ecce

[triumphus!]

Volvitur ut lento publica pompa gradu.

Principem adit plateam rutilans crystallina

[theca]

Ultro lata humeris sarcina presbyterum.

Concinne induiti pueri, compto ore decori,

Circumstant arcam Sospitis angelici.

Nittitur in pignus quisquis, quod deperit,

[alnum,

Ingeminatque preces pronus in obsequium.

Tandem, suffitas hymnis mulcentibus auras,

Pompa fores Templi Maximi ovanter adit.

En Clerus, mitrae superant, en fulgurat

[ostrum;

Nullus municipum nobilis ordo deest.

Spectacula se offert oh quam mirabile! ad

[instar

Frangrans ara novi promittur Elysii.

Ambrosii ritu sacris operatur avito

Praesul romano murice conspicuus.

Organa pulsa sonant; pubes devota recantat

Patronum, cuius nomen et omen habet.

Interea Calvae spirat praedivite ab arca

Thus vitae integrae et virginitatis amor.

Haec levis aura velut, liniant pia corda,

[piisque

Virtutum refovent germina Christicolis.

Sic Loiolaei venerandi gloria coetus

Exemplar iuvenum sospes ab axe potens.

Alloquitur defunctus adhuc: Servate pudoris

Lilia, quae sacro robore pectus alunt.

Vox eadem utinam resonet gravis atque per

[urbem,

Felici penetrans omine quasque domus;

Ut bacchante lue vitiorum denique pulsa,

Familis redeat pax et amica quies.

Sedem Gonzagae repetet mox Calva vetustam;

Sed praesens columen fidimus usque fore!

Mediolani, V Kal. Martias MCMXXVII.

CAESAR MAMBRETTI.

Errata corrigere. — In carmine, quod in superiore fasciculo edidimus, typorum error irrepit. In linea enim 7^a col. 2, pag. 20 scriptum est *arrideto* pro *arridet*.

ANNALES

Sinense bellum civile.

Sinense civile bellum vario Marte perdurat adhuc, ita ut Shangai urbis deditio, quam proximam nunciaverant, nondum evenerit. In tanta, eaque tristi, omnium rerum et negotiorum eversione, quae in dies fit, vis et damna in exteros quoque incolas inflata sunt; eoque magis igitur Angli institerunt — et in aditiali oratione sessionum apud publicum coetum legibus ferendis resumptarum, a rege habita, nunciarunt — ut naves copiasque in Sinas mittent ad suorum iura tutanda. Iaponia pariter, quae Anglorum huic agendi rationi obstare videbatur, praesidia ad suorum defensionem sumere coacta est; quin etiam civitates Foederatae Americae Septentrionalis auctrices fuere apud gubernia, quae de summa rerum in Sinis contendunt, ut Shangai regio « neutra », prout dictant, recognosceretur, quo scilicet concessiones, quibus externe gentes illic fruuntur, inviolabiles mansurae sint.

incrementum potuis exigat, ad efficacem sui littoris omnis tutelam. Iaponia non recusavit ad argumenti disquisitionem accedere, dummodo tamen quae nunc a se instructa sunt in exercitu et classi immutabilia relinquerentur. Anglia denique respondit ad aliud tempus distulit, quum scilicet statutum fuerit utrum Washingtoni an Genevae conventus ad argumentum disceptandum congregandus sit. Hisce positis, facile coniectui est delatam condicionem ad effectum haudquaquam iri traductum.

**

Lusitanici motus.

Seditio ex Lusitania in gubernium nunciata est, tamquam nummariis quorumdam privatorum commodis promota. Quaecumque causa fuit, rebellio certe brevi oppressa et fracta est, licet non sine sanguinis effusione.

POPULICOLA.

Americana condicio delata de navalibus copiis coercendis.

Earumdem civitatum praeses Coolidge singulis universi orbis nationibus conditionem detulit de navalibus copiis coercendis. Neque tamen favorabili exitu. Gallia enim opposuit eam iudicio Societatis Nationum iniuria antecedere, apud quam est coetus, cui munus commissum conventum comparandi de armis tum terrestribus tum navalibus minuendis. Italia aperte declaravit accedere sese non posse petitioni cuique, in discrimin trahenti rei publicae summa: opportunitas enim Italici loci ea profecto est ut, nedum patiatur navalium copiarum deminutionem, earum

II. Sacerdotes, etsi magisterii titulum consequuti, adstricti, uti ante, suae quisque dioecesis servitio manent; proprio Ordinario subiiciuntur.

III. Curent Ordinarii ut hi Sacerdotes descendit munus obeant in sua dioecesi, praesertim in sacris clericorum Seminariis vel in privatis scholis.

IV. Sacerdos, huiusmodi munus atque officium in publicis scholis ne petat neque acceptet sine explicito Ordinarii sui consensu; qui quidem consensus est natura sua revocabilis.

V. Ordinarius, graviter onerata eius conscientia, consensum ne concedat nisi iis qui pietate et doctrina excellunt, quique tum alumnis tum ceteris magistris privatim et publice exemplo sint.

VI. Ordinarius permittere poterit ut Sacerdos dioecesanus in aliam dioecesim magisterii exercendi causa se conferat, ea tamen lege, ut susceptum munus ad nutum tum Ordinarii proprii, tum Ordinarii loci retineatur. Itaque Ordinario in dioecesis servitum illum revocanti et Ordinario loci illum dimitti, quocumque praetextu remoto, Sacerdos parare tenetur.

VII. Ordinarius ne sinat ut Sacerdos suae dioecesis in alia dioecesi magisterium ineat, nisi prius de re loci Ordinarium monuerit eiusdemque veniam obtinuerit.

VIII. Sacerdos in aliena dioecesi magisterium initurus sine mora loci Ordinarium adeat, quem, iuxta can. 94 Codicis iuris canonici, ut Ordinarium suum, usquedum eo in loco commorabitur, habere, eiusque vigilantiae, auctoritati et correctioni se submittere debet.

IX. Ordinarius vero loci poterit:

a) praecipere, iusta de causa, arbitrio et prudentia eius aestimanda, ut Sacerdos alicui ecclesiae sit addictus;

b) statuere ut idem Sacerdos vigilantiae Vicarri foranei vel parochi aliis sacerdotis subsit;

c) exigere ut sacerdos referat in qua domo habitualiter commoretur et quibuscum

ROMA SACRA

S. Congregationis Concilii decretum de Sacerdotibus magisterii munus gerentibus in publicis scholis.

Quum plures locorum Ordinarii postulavissent ut peculiaribus normis disciplina Sacerdotum, qui in publicis scholis docent, regeretur, Sacra Congregatio Concilii per decretum d. XXVIII mens. Februarii curr. ann. MCMXXVII quae sequuntur constitut:

I. Sanctae Sedis praescripta de clericis et sacerdotibus publicas studiorum Universitates vel scholas Normales, quas vocant, frequentantibus, firma maneant; praesertim vero ea quae Litteris Secretariae Status diei 20 Novembris 1920 praecipiuntur, adamussim serventur.

personis cohabit; vetare ne mulieres, de quibus suspicio esse possit, apud se retineat et quoquo modo frequentet; iubere, si id necessarium aut opportunum Ordinarius iudicaverit, ut penes aliquam religiosorum sodalium domum a se designandam degat;

d) vetare ne docendi munus in scholis, quas vel solae puellae vel puellae simul et adolescentes celebrant, suscipiat; neve pueras privatim doceat atque instituat;

e) praecipere ut omnes et singulas obligationes communes clericorum servet; prae-
sertim vero, ut collationibus seu conferentiis ad casus de re morali ac liturgica solvendos intersit; ut adiuvet parochum loci in religiosa puerorum institutione; ut diebus festis de pracepto brevem Evangelii aut alicuius doctrinae christianaee capitis explanationem habeat in Missa quam, fidelibus adstantibus, celebrat;

f) monere, corripere et, si casus ferat, congruis poenis, ad normam sacerorum canonicum, Sacerdotem afficere, si a recto tramite deflexerit.

X. Ordinarius loci, cuiusque anni scholastici expleto cursu, Ordinariu m Sacerdotis certiorem faciat de eiusdem vita et moribus.

XI. Sacerdos magister e loco per notabile tempus discessurus Ordinariu m eiusdem loci commonefaciat, ferias vero aestivas initurus suum eidem obsequium praestet; in dioecesi vero reversus, se sistat Ordinario suo eiusque mandatis fideliter obediat.

VARIA

Foreris a Rabatta et Iottus pictor.¹

Saepe fit, ut, quemadmodum praeclarissima virtutum ornamenta sordidis artibus fortunae vi aliquando delitescunt, ita etiam hominibus deformissimis praestantissima

¹ Italice scripsit IOANNES BOCCACCIO.

ingenia a natura insita sint. Cuius rei argumento duo nostri cives fuere, de quibus pauca dicere mihi in animo est. Alter enim, cui Foresi nomen fuit, homulus de formis et pravo nasu et simus, cuius ora turpissima visa fuissent vel deformissimo Baroncio, tam praestans legum consultus fuit, ut earum vim omnem probe callere a pluribus viris existimaretur. Alter autem, qui Iottus nominabatur, ita praestitit ingenio, ut quidquid natura tulerit, is calamo aut penniculo ita graphicè exprimeret, ut ad ipsam naturam proxime accederet; ex quo eius tabulas spectantes, specie capti, non expressam rei imaginem, sed rem ipsam intueri sibi viderentur. Quare, quum eam is artem, quae saecula complura non nullorum erroribus pingentium magis ad stultorum oculos carpended, quam ad sapientum animo satisfaciendum, in tenebris iacuerat, in apricum protulerit, merito civitatis splendor dici potest; eoque magis, quo modestius aliorum ipse magister hanc adeptus est gloriam, magistri nomen semper aspernatus. Quod nomen contemnenti eo magis splendor accedebat, quo cupidius ab indoctioribus atque ab eius discipulis usurpabatur. At enim quamvis arte maxime excelleret, nihil tamen minus et ore et totius corporis habitu par erat Foresi. Sed ad rem veniamus.

Erant utrique in Mugellano praedia, quumque Foresis sua obiisset quo tempore aestivae feriae curiis indicuntur, et forte domum rediret caballo meritorio vectus, Iottum obvium habuit a suis item visis in urbem revertentem. Qui caballo item vectus, neque ceteris rebus eo instructior, senex seni se lentum comitem addidit. Quos, ut saepe fert aestas, repentinus imber oppressit, quem fugientes quam celerime, ad rusticum quemdam familiarem atque hospitem suum diverterunt. Non ita multo post, quum imber remitti non videatur, quumque die exeunte domi esse vellet, sibi ab rustico accommodatis duobus

palliolis et galeris obsoletis, quos unos haberet, ire perrexerunt.

Iamvero aliquantum itineris progressi, ac madentes imbre, et maculosi, ex luto caballorum pedibus asperso, vestibus, ex quibus rebus ad neminem decor accedit, quum dies nonnihil claresceret, qui diu iter taciti fecerant, sermonem instituere cooperunt.

Ac Foresis quidem caballo equitans et Iotto disertissimo aures dedens, quum totum a vertice ad pedes eum perlustraret, omniaque squallida et sordidata cerneret, sui nulla ratione habita: - « Iotte, - inquit subridens - si quem nunc advenam obvium haberemus, qui nunquam te vidisset, putasne te omnium praestantissimum pictorem existimaturum? »

Cui extemplo Iottus: - « Nae, existimat, quum te intuens existimasset te scire prima litterarum elementa ».

Quibus auditis, Foresis sensit se peccasse, et sibi par pari relatum fuisse.

Pro iudicibus mensarum elegantibus

ESCARUM ORDO:

Oryzae grana cum spinachiis extritis in cammarorum iure decocta.

Mulli in furnum conditi, lycopersici esculentif frustulis pulpamentoque ex caseo et butyro instructi.

Salivi cardui, aromaticis herbis sapidi in patina facti.

Sardiniae frixa. spinis mundatae. - Aetaria.

Mali aurei spicae mulso confectae.

Iocosa.

MAGISTER Tuccium interrogat:

— Quot menses octo dies supra viginti numerant?

— Tuccius triumphantum more: - Omnes!

AMICUS Tuccio, qui famulus a dulciario pistore est assumptus:

— O te beatum, qui artocreatu omnis generis comedere semper potes!

Tuccius. — Comedere?... Quomodo possim, quum herus ea semper recenseat? Tantum lambere mihi datur!

Aenigmata.

I

Littera quina mihi: pilo gladioque tremendus

In saevas pugnas absque timore ruo.

Tertia cum prima sedem mutare iubetur

Littera? Vicinos separo cautus agros.

II

Vilis planta putor: crescens prope fluminis

[undas]

Vel lenis zephiri flamine mota tremo.

Adde mihi vocem, quae duplicat: illico

[planta]

Utilior fio, fioque nobilior.

Aenigmata in superiore fasciculo proposita his respondent: 1) *Apis*; 2) *Palus*.

Libera a pittaciis responsa.

Cl. v. MARK A. BOR..., Englewood. — Quisque in errorem incidere potest; tu vero latine scribas, si vis a me plane intelligi. Pretium integrae Almae Romae collectionis videoas in secunda operculi pagina. Et... veniam petamus demusque vicissim!

Cl. v. IAC. TAS..., Tornoduri. — Quam misisti summa, italicas lib. 88 aequavit.

Cl. v. J. M. THÉ..., Romae. — Parvum antabarbarum nondum in volumen collectum est: ubi primum id factum fuerit, exemplaria sex a te requisita accipies. Pretium subnotationis ab excmo illo viro accepimus.

Cl. v. WALFR. GURG..., Romae. — Accepimus, tibique gratias referimus.

Perillustri viro FEL. RAM..., Mediolani. — Ad proximum numerum.

A SECRETIS.

PANCRATIUS

| 22

Actio dramatica FRANCISCI WIELAND – (Latine reddidit Andr. Haberl)

PANCR. (*Ad scenae progressus marginem*): Accepisti ergo, quod tibi supplicabam: Pro Corvini salute vitam meam accipe. Gratias tibi ago, Iesu, quod morte servans inimicissimum tuae serviam gloriae. (*Ad Praefectum accedit; ceteri circumsistunt*) Filius tuus vivet; fac certiorem Caesarem!

TERT. Quid, puer, ais?

PANCR. Corvinum esse liberum.

TERT. Di boni!

PANCR. Hos ne nominaveris! Te Christianorum Deus ad salutem vocat.

TERT. Nobis istud edisse!

PANCR. Audite! Innoxius atque iniuria ille est in vinculis, ut rapti edicti det poenas. Ergo continuo euntes eum solvite! Ite, properate, ut laeti indicetis Caesari, edictum qui rapuisset, repertum esse. (*Mora. Omnibus in Pancratium defigentibus oculos*): Quod nolbam in publico proponi Dei nostri contumeliam, membranam istam ego abstuli. (*Extractam sinu lacerat, laceram ad Tertulli pedes abicit*).

TERT. Ah! Sceleratissime! (*Exsilit*).CHRISTIANI (*Simul*): Tu? Pancrati?ALII (*stupentes*): Quod Deus bene vertat!HYPHAX (*stupet aperto ore*): Tu fuisti ille?

CAI. (*eum amplexus*): Fili! Optime tu Domini mandatum assecutus es. Magnum profecto, adolescentulus, es ausus facinus; sed etiam maiorem adeptus es gloriam: Dilectione inimicorum heros es.

TERT. Ergo tua manus, scelerate furcifer, isto scelere Corvinum conabatur perdere!

PANCR. Non ita plane! Qui enim scire ego poteram...

TERT. Verbum unum, cave, feceris! Vitae usuram tibi gratia Caesaris concesserat, ut tamquam postrema atque novella proles no-

bilis stirpis resipiscendi haberes spatium. Sed quum sacrosancta verba eius tam insolenter ludum feceris, etiam ista negatur tibi gratia. Iam alterum utrum malueris eligito: aut enim continuo dīs tus offeres, etiamnunc, si parueris, impetrabo gratiam, aut cum hisce seruorum in modum bestiarum praeda in arenam ibis.

PANCR. Quod summe erat concupitum, teneo. O diem beatum, qui obviam me ducat Iesu Christo! Nam quis sum ego? Vix animo capio. Gratulabundus te sequare: tuus ero, te licebit contueri in perpetuum! Claudi te vos huic luci, oculi, quoniam mirifice aurora exsplendescit sempiterna.

TERT. Neque ferocis pantherae dentes parves?

PANCR. Cur ego timeam serum illum nuntium, qui me patris ad complexum evocet? Venidum o hora exoptatissima!

AGELLUS (*intrans*): Magna finita sunt gladiatorum spectacula. Vacua arena est. Praestigiatorum nugae disciplicant. Christianos ad leones! haec vox Caesaris, hic avidae clamor multitudinis. Quin etiam tumultuantur. Redde illos igitur!

TERT. (*digo monstrans Pancratium*): Ante agmen huncce virgis caedite! Agite, ad arenam procedite!

PANCR. Sint Deo grates! Laetus profecto ad mortem propero omnium, ut par est, nimis. Pro te iam datur pati contumeliam. (*Studiose et lente*): Et pro salute eius sume omnia! (*Tubis fundentibus clangorem, cedit aulaeum*).

(*Ad proximum numerum*).

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

ROMAE. – TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.